

RECREANT *TERRA BAIXA*: L'ESCENIFICACIÓ TEATRAL COM A NOU PRODUCTE DE TURISME RURAL A CATALUNYA

AUTORS

Maria Josep Conde, Natalia Alcázar, Mireia Guim i Ismael Latorre

RESUM

L'article presenta un nou producte turístic fonamentat en dos elements bàsics: el turisme rural i el teatre català. El producte neix amb l'objectiu d'impulsar el coneixement del nostre patrimoni natural i cultural, i es materialitza amb la representació de l'obra *Terra baixa*, d'Àngel Guimerà, com a principal oferta complementària d'una estada de quatre dies als escenaris naturals que inspiraren l'argument del drama, situats, segons sembla, al municipi de Queralbs, al Ripollès.

El text que segueix és el resum d'un treball ideat i realitzat pels estudiants Natalia Alcázar, Mireia Guim i Ismael Latorre presentat el juny de 2010 com a projecte de final de carrera sota la tutoria de Maria Josep Conde, mariajosep.conde@fje.edu, doctora, professora de l'àrea de ciències socials de TSI - Turismo Sant Ignasi, Universitat Ramon Llull, Barcelona.

PARAULES CLAU

Patrimoni, Queralbs, turisme rural, teatre català.

ABSTRACT

This abstract presents a new tourism product based on two basic elements: rural tourism and Catalan theater. The product was created to advance the knowledge of our natural and cultural heritage, and is embodied in the representation of the work *Terra Baixa*, by Àngel Guimerà as the main complement to a four day stay in natural scenery which inspired the plot which was situated, it seems, in the town of Queralbs in Ripollès.

The text that follows is a summary of a study carried out by students Natalia Alcazar, Mireia Guim and Ismael Latorre submitted in June 2010 as a final dissertation project under the supervision of Jose Maria Conde mariajosep.conde @ fje. edu, Ph.D., professor of social sciences at TSI - Turismo Sant Ignasi, Ramon Llull University, Barcelona.

KEYWORDS

Heritage, Queralbs, rural tourism, Catalan theatre.

INTRODUCCIÓ

El treball que segueix és el resum d'un treball que té com a objectiu l'ampliació de l'oferta de turisme rural a Catalunya amb la creació d'un producte que, a més de donar-li una nova dimensió, impulsi la divulgació del seu patrimoni cultural i, més concretament, la seva literatura.

El producte es fonamenta en la unió de dues disciplines: el turisme i el teatre, veient en aquest enllaç la possibilitat de donar a conèixer, a partir del turisme, el nostre territori natural i el nostre teatre clàssic.

El teatre català no ha estat utilitzat com a oferta turística més enllà de la representació de les seves obres en els àmbits escènics tradicionals, en els quals la interacció entre actor i espectador generalment no es produeix, o bé, en el cas que es produeixi, es dona de manera molt superficial. Amb aquest projecte hi ha la voluntat d'apropar el teatre a la població a partir d'una més gran immersió del públic en l'obra, es pretén crear una relació més directa amb el client i a la vegada possibilitar que aquest se senti realment envoltat pel context real de l'acció, aprofitant l'interès que desperta actualment el turisme de natura i especialment la gran diversitat que ha adquirit en els darrers anys l'oferta de turisme rural.

En efecte, el turisme rural ha sofert una forta evolució al llarg del temps i en aquest procés s'han consolidat i adaptat un conjunt de normes reguladores que el caracteritzen. El turisme rural actual ja no és considerat tan sols allò que envolta l'agroturisme, sinó que també són considerades dins d'aquest àmbit les vacances d'interès especial a la natura, viatges a àrees rurals cercant entreteniment, i d'altres.

L'oferta complementària al turisme rural ha evolucionat, així mateix, paral·lelament, i s'han desenvolupat nous elements que li afegeixen valor, com els esports, la cultura, l'artesanía, els contactes amb les comunitats locals, etc. Es tracta d'una oferta molt heterogènia, que té lloc majoritàriament a l'aire lliure i que resulta atractiva per a un ampli ventall de clientela (parelles, famílies, grups d'amics, tercera edat, etc).

D'altra banda, també el terme cultura abasta avui dia conceptes molt amplis. Segons la UNESCO (2002) s'inclouen en aquest terme "les obres materials i no materials que expressen la creativitat d'un poble, la llengua, els ritus, les creences, els llocs i monuments històrics, la literatura, les obres d'art i els arxius i biblioteques" Així, alguns autors entenen el patrimoni cultural com "la materialització de la història" (Ballart i Juan Tresserras, 2001). I recordem, de passada, que un dels principals beneficis que ha aportat el turisme rural ha estat la recuperació d'algunes tradicions culturals locals, que van ser abandonades a la dècada dels anys setanta per causa, entre d'altres, de la despoblació del camp i de l'expansió del turisme de masses.

Per tant, el què es pretén amb aquest producte és donar a conèixer aquest aspecte important de la cultura catalana que és el nostre teatre clàssic, a partir d'una estada en una casa de turisme rural, acompanyada per la representació d'una obra de teatre com a oferta complementària.

En el treball original els autors han inclòs també una proposta de comercialització i promoció, així com un càlcul aproximat del cost del projecte i del preu de venda al públic.

ALTRES OFERTES DE TURISME LITERARI

Per a realitzar aquest producte s'han tingut en compte els antecedents de productes similars, és a dir, de productes turístics, generalment itinerants, creats de la unió del turisme i la literatura.

Entre els més coneguts, tenim, a nivell europeu:

- La ruta *Frank Kafka* a Praga, al llarg de la qual es visiten la casa i els llocs més significatius de la vida del autor, com aquells que freqüentava sovint o els que el van inspirar per crear les seves obres.
- La ruta *Stratford-upon-Avon*, considerada ciutat natal de William Shakespeare, ruta molt similar a l'anterior, que es combina amb una sèrie de representacions teatrals i un seminari en el qual s'aprofondeix en els temes més recurrents de la seva obra.
- I en el terreny de la ficció, la ruta *Romeo i Julieta*, que recorre la ciutat de Verona passant pels llocs on es situa la història dels enamorats: les antigues cases i carrers, el convent on moriren i on es troba el sarcòfag, etc.

A Espanya, hi destaca la *Ruta de Don Quijote* que fou declarada l'any 2007 Itinerari Cultural Europeu pel Consell d'Europa, i era la primera vegada que es donava aquesta distinció a un itinerari imaginari. Es tracta del recorregut ecoturístic més llarg d'Europa, que es desenvolupa per una xarxa d'escenaris naturals i camins històrics que uneixen els llocs de major interès esmentats a la novel·la.

A Catalunya aquesta mena de productes se centren en una sèrie de rutes literàries, per Barcelona principalment, inspirades en novel·les ambientades a la ciutat, que permeten al visitant endinsar-se en els diferents llocs per on transcorre la trama argumental. Esmentem, per exemple, *L'Ombra del Vent* i *El Joc de l'Àngel*, de Carlos Ruiz Zafón, *L'Església del Mar*, d'Ildefonso Falcones, *La Plaça del Diamant*, de Mercè Rodoreda o *La Ciutat dels Prodigis*, d'Eduardo Mendoza.

Existeix també la *Ruta de Pepe Carvalho*, que recorre la Rambla i el Raval, llocs per on es passejà aquest personatge creat per la pluma de Manuel Vázquez Montalbán.

No hem d'oblidar, a més, la importància que té a Catalunya la tradició dels pessebres vivents com a forma d'interpretació i de representació. Hi destaca especialment el de Corbera del Llobregat, que és un exemple de dramatització ja que gairebé tota la ciutat es transforma per fer les representacions. S'hi mostren les escenes del Naixement i els visitants fan un circuit on s'escenifiquen simultàniament les diferents etapes del Nadal, acompanyades per la narració dels esdeveniments i complementades amb l'audició de nadales. Segons Couget, "els pessebres vivents podrien ser una part fonamental del origen del teatre tal i com l'entendem actualment" (Couget, 2004).

■ Àngel Guimerà.

ELECCIÓ DE L'OBRA

Per tal de dur a terme el projecte s'ha escollit el drama *Terra baixa*, l'obra cabdal d'Àngel Guimerà. Es tracta d'una peça escrita el 1897, a l'època de plenitud literària de l'autor, quan creà una sèrie de drames realistes caracteritzats per plantejaments on s'accentua la crítica social.

Aquesta decisió respon a diverses raons: es va considerar en primer lloc la importància i la significació de Guimerà en la literatura catalana i la repercussió que la seva producció, i especialment *Terra baixa*, ha tingut en el panorama internacional, ja que es tracta de l'obra més representada i traduïda del teatre català, i ha donat lloc a dues òperes, una alemanya i una francesa, i a diverses versions cinematogràfiques. Es tingué en compte, naturalment, el fet que l'obra sigui ambientada en el món rural, ja que és aquest un dels principals objectius de la proposta, però també, i això cal destacar-ho, perquè no hem d'oblidar que el teatre clàssic català trobà originalment les seves arrels en el món de la pagesia, del qual es nodrí durant molt de temps. Una altra raó de pes va ser que a *Terra baixa* s'hi troben reflectides les realitats que s'han donat durant molt de temps a la Catalunya rural, com els conflictes existents entre les diferents classes socials, la figura de la dona, la contraposició de la vida al camp i als nuclis poblacionals, etc. I, finalment, perquè el fet de discórrer l'argument per diferents llocs (tot i que l'obra es presenta tota ella en un mateix escenari) permetia moure's per diversos punts de la zona i oferir-ne una panoràmica i un coneixement més complet.

Quan s'estava a la fase inicial de la recerca, es varen trobar un parell d'articles que fan referència als llocs i persones reals on sembla que s'inspirà Guimerà per escriure el drama, a la vegada que situen l'autor per aquelles contrades (Lladó, 1972 i Costa, 1999). Aquests treballs coincidèixen a localitzar l'acció de l'obra al mas La Casanova de Fustanyà, prop de Queralbs, al Ripollès, localització que quedaria reforçada "per dos topònims inequívocs, els únics que Guimerà cita explícitament, Carançà i Núria, indrets entranyablement lligats al poble ripollès de Queralbs. De manera més vaga el nom canigonenc de Tretzevents ajuda a situar-nos" (Costa, 1999).

En una posterior visita al mas La Casanova, la propietària actual, Rosa Constans, confirmà que Margarida i Jaume Constans, la parella que, amb la seva història romàntica, haurien estat la font d'inspiració d'Àngel Guimerà per crear els personatges de Marta i Manelic, van viure al mas La Casanova. Explicà també que Margarida fou la seva tia àvia i parlà de la coneixença que el seu avi havia fet amb Àngel Guimerà.

Aquesta circumstància va afegir un altre valor positiu a l'elecció, ja que significava poder realitzar el projecte sobre un territori molt concret i, a més, d'una gran bellesa natural.

Eren moltes, doncs, les raons per iniciar el treball a partir d'aquesta obra, això no obstant l'oferta turística podria ampliar-se amb altres obres del mateix autor (*Maria Rosa*, per exemple) o amb la producció dramàtica d'altres autors, com podrien ser Frederic Soler "Pitarra" o Josep M. de Sagarra.

REALITZACIÓ DEL PRODUCTE

ELS LLOCS

L'argument de l'obra *Terra baixa* es desenvolupa en tres espais, dels quals el principal és la casa-molí de pagès on viu Marta, la protagonista; aquesta casa constitueix l'únic decorat en el qual transcorren els tres actes del drama. Els altres dos llocs són una ermita, on s'esdevé el casament dels protagonistes, i la "terra alta", d'on prové el Manelic, que hi figuren de manera indirecta, ja que només s'en parla en el text.

El lloc real i principal on es materialitzarà aquest projecte és el mas La Casanova de Fustanyà, on els turistes s'allotjaran durant tota l'estada. Es tracta d'una construcció antiga, envoltada de prats i boscos, que els descendents de Margarida i Jaume Constants han convertit des de fa uns quants anys en una casa de turisme rural. Va ser restaurada l'any 1999 però es conserva gairebé idèntica que fa noranta anys i manté una sèrie d'elements característics del segle XVIII, com les parets de pedra vista, bigues tallades a mà, etc. Si a això hi afegim la seva significació, explicada més amunt, queda molt clar que constitueix el lloc idoni perquè el clients se sentin immersos en l'argument. El mas, apart de servir d'allotjament, serà el principal escenari on es representaran les escenes de l'obra, que tindran lloc a l'entrada principal i al menjador.

Durant l'estada es faran també un parell d'excursions relacionades amb els altres dos escenaris que s'esmenten en el text. Pel que fa a l'ermita, n'hi ha una al poble de Queralbs anomenada de Sant Sebastià, que és un edifici característic de les ermites que es construïren a Catalunya durant els segles XVI i XVII en localitats allunyades i de poca població (planta rectangular, campa-

■ Mas La Casanova (foto N. Alcázar, M. Guim i I. Latorre).

■ Ermita de Queralbs.

■ Panorama de la terra alta (foto N. Alcázar, M. Guim i I. Latorre).

nar d'espadanya, petites dimensions). S'hi farà una visita, ja que s'ha cregut que era d'interès i perquè és un element directament relacionat amb l'argument.

En el cas de la terra alta, tot i que a l'obra adquireix més aviat una categoria de símbol, s'ha pogut situar a dos possibles indrets reals a partir dels topònims citats per Guimerà, ja esmentats més amunt. Aquests indrets són les valls de Núria i la de coma de Vaca, ambdues entorn dels 2.000 metres d'altura i que pertanyen al municipi de Queralbs i a les quals es pot accedir per la ruta GR-11, una carretera de muntanya senyalitzada. A coma de Vaca existeix, a més, un refugi de la Federació Catalana de Muntanyisme anomenat "Refugi de Manelic".

El fet de posar la terra alta a dos indrets diferents es va decidir en funció del grau de dificultat per accedir-hi, per tal de donar dues opcions als clients, segons el seu nivell de resistència física. Els que gaudeixin d'una bona forma física realitzaran una ruta des del mas La Casanova fins a coma de Vaca d'una duració de quatre hores i un grau de dificultat elevat. La segona opció anirà del mas La Casanova fins a Núria i dura tres hores i mitja amb un grau de dificultat mitjà. Segons les preferències dels clients o segons les condicions meteorològiques, el trajecte cap a Núria es podria efectuar amb el tren cremallera i en arribar es farien petites excursions per la zona. L'opció de Núria inclou també una visita al santuari.

Tant en una com en l'altra opció, durant el trajecte i a l'arribar al punt de destí es faràn representacions d'algunes escenes de l'obra on es parla i s'expliquen coses referents a la terra alta. Aquestes representacions es faràn en forma de monòlegs i aniran a càrrec de l'actor i l'actriu que en les representacions de l'obra interpretin els personatges de Manelic i de Nuri.

ELS ACTORS I ELS TEXTOS

El repartiment de *Terra baixa* consta de dotze personatges que al teatre són interpretats per dotze actors. Per aquest producte se'n necessitaran només onze, ja que dos dels personatges no coincideixen mai en escena i, per tant, poden ser interpretats per un mateix actor. La idea és anar-los a cercar entre els estudiants de teatre o els grups d'aficionats dels pobles veïns, la qual cosa simplificaria els problemes relatius als desplaçaments i l'estada dels actors i abaratiria considerablement el cost del producte, a més de donar oportunitats de feina a un sector on sovint és força difícil trobar-ne.

Pel què fa a les representacions, en l'adaptació del text i els personatges s'ha seguit la versió de Josep Maria Benet i Jornet per a les funcions de *Terra baixa* que tingueren lloc l'any 1982 al Teatre Poliorama de Barcelona a càrrec de la Companyia d'Enric Majó. El llenguatge de la interpretació s'ha mantingut fidel al llenguatge utilitzat per Guimerà.

Els clients podran participar en les representacions en forma de cor d'acompanyament en aquelles escenes en les quals es descriu un enrenou popular, i, segons com, es pot pensar en un grau d'implicació més gran, en el cas, per exemple, que entre els turistes hi hagi algun actor o actriu. Fins i tot es podria oferir el producte a grups de teatre amateur que els faci il·lusió representar una obra en escenaris naturals o a grups de persones que vulguin convertir-se en actors per uns quants dies i encarregar-se ells mateixos de la interpretació.

A més de les representacions de l'obra pròpiament dita, es presentaran també alguns documents que s'han considerat de gran interès per completar el coneixement de l'obra i la personalitat d'Àngel Guimerà. Així, el dia d'arribada, després d'haver-se instal·lat al mas La Casanova, el clients assistiran a la lectura d'una selecció de textos procedents dels diaris personals de l'autor. La lectura anirà a càrrec dels actors que interpretaran els personatges del drama, ja caracteritzats

■ Església romànica de Queralbs.

segons el paper de cadascun. D'igual manera, abans de finalitzar l'estada, els mateixos actors, ara ja sense caracterització, llegiran al públic algunes opinions sobre la figura de Guimerà emeses en diferents èpoques per personalitats de prestigi, com Josep Yxart, Joan Maragall, Josep Carner, Tomàs Garcès, Carles Soldevila, Margarida Xirgu, Josep M. Espinàs i Josep Plà.

Totes aquestes lectures complementàries s'acompanyaràn amb música ambiental i amb la projecció d'imatges al·lusives als textos que es vagin llegint.

ALTRES ACTIVITATS

Consistiran en una anada al poble de Queralbs, on es visitarà l'església de Sant Jaume, una construcció romànica de finals del segle X, de nau única amb absis i un pòrtic de sis arcades suportades per columnes amb capitells. També es veurà el Museu de la Vida Rural i l'ermita de Sant Sebastià, ja esmentada.

Els turistes faran, així mateix, una sessió al taller de formatges instal·lat al mas La Casanova, per aprendre les tècniques de fabricació dels formatges artesans i poder endur-se'n un producte ben típic de la zona.

Al finalitzar l'estada, se'ls entregarà un record en forma de dossier, creat especialment per a aquest producte, que contindrà crítiques i altres documents referents a l'obra *Terra baixa*, des de la seva estrena fins a l'actualitat.

Seran acomiadats amb un pica-pica al menjador de la masia.

ELS CLIENTS

Aquest producte va destinat a un segment de població que li agradi el contacte amb la natura i alhora se senti atret pel teatre i per la cultura catalana. Ha de ser un públic majoritàriament adult, que estigui en bona forma per a realitzar les excursions i visites, d'un cert nivell intel·lectual, i que entengui la llengua catalana, ja que les representacions seran en català, així com totes les explicacions de l'itinerari i altres indicacions.

La capacitat màxima del mas La Casanova és de quinze places i per això el producte va destinat a un màxim de quinze persones. L'estada està prevista per un període de quatre dies (de dijous a diumenge), tot i que s'ha plantejat la possibilitat d'oferir una estada més reduïda de cap de setmana si la demanda ho requerís.

L'arribada al mas es preveu en cotxe particular, però, en el cas que es tracti de grups ja formats, se'ls podria facilitar un minibús des del lloc d'origen fins al mas, així com també per la tornada.

REPARTICIÓ DEL TEMPS

A continuació es descriu com es repartirà el temps d'estada a la casa rural, així com les activitats que es duran a terme en cada moment. Es descriuen dues opcions, segons el temps d'estada, i cada una d'elles té dues variants en funció de l'excursió escollida pels clients.

1. DURACIÓ: QUATRE DIES, DE DIJOUS AL VESPRE FINS DIUMENGE AL MIGDIA**Dijous**

19.00 h.	Arribada al mas La Casanova
20.00 h.	Lectura diaris personals d'Àngel Guimerà
20.30 h.	Representació. Acte I, escenes IV,III,V, primera part VI
21.00 h.	Sopar
22.00 h.	Temps lliure

Divendres

08.30 h.	Esmorzar
09.30 h.	Excursió a la "terra alta". Opció Núria
11.00 h.	Descans. Representació. Acte I, escena II (monòleg Nuri)
13.30 h.	Arribada a Núria. Dinar a la muntanya
15.00 h.	Representació. Acte I, escena VI (monòleg Manelic)
15.30 h.	Visita al santuari
16.30 h.	Tornada al Mas
19.30 h.	Arribada al mas La Casanova i temps lliure
20.00 h.	Representació. Acte I, escenes VIII, IX, XI, XII.
21.00 h.	Sopar
22.00 h.	Temps lliure

En el cas que l'opció triada per l'excursió a la terra alta fos l'**itinerari coma de Vaca**, els horaris del divendres quedarien de la següent forma:

7.30 h.	Esmorzar
8.30 h.	Excursió a la "terra alta". Opció coma de Vaca
10.00 h.	Descans. Representació. Acte I, escena II (monòleg Nuri)
14.00 h.	Arribada a coma de Vaca. Dinar a la muntanya
15.00 h.	Representació. Acte I, escena VI (monòleg Manelic)
15.30 h.	Tornada al mas
20.00 h.	Arribada al mas La Casanova i temps lliure
20.30 h.	Representació. Acte I, escenes VIII, IX, XI, XII.
21.30 h.	Sopar
22.30 h.	Temps lliure

Dissabte

10.00 h.	Esmorzar
11.00 h.	Representació. Acte II, escenes I, II, III, IV, VIII, IX, X
12.00-13.45 h.	Visita a Queralbs
14.00 h.	Dinar
15.30 h.	Temps lliure
17.00-18.00 h.	Representació. Acte III

18.30 h.	Taller de formatges mas La Casanova
20.00 h.	Temps lliure
21.00 h.	Sopar
22.00 h.	Lectura d'opinions sobre la figura i l'obra d'Àngel Guimerà

Diumenge

10.30 h.	Esmorzar
11.00 h.	Entrega d'un record de l'estada
11.30 h.	Temps lliure
12.30 h.	<i>Feed-back</i> clients

2. DURACIÓ: CAP DE SETMANA, DE DIVENDRES AL VESPRE FINS DIUMENGE AL VESPRE

Divendres

19.00 h.	Arribada al mas La Casanova
20.00 h.	Lectura diaris personals d'Àngel Guimerà
20.30 h.	Representació. Acte I, escenes IV, III, V, primera part VI
21.00 h.	Sopar
22.00 h.	Temps lliure

Dissabte

08.30 h.	Esmorzar
09.30 h.	Excursió a la "terra alta". Opció Núria
11.00 h.	Descans. Representació. Acte I, escena II (monòleg Nuri)
13.30 h.	Arribada a Núria. Dinar a la muntanya
15.00 h.	Representació. Acte I, escena VI (monòleg Manelic)
15.30 h.	Visita al santuari
16.30 h.	Tornada al mas
19.30 h.	Arribada al mas La Casanova i temps lliure
20.00 h.	Representació. Acte I, escenes VIII, IX, XI, XII
21.00 h.	Sopar
22.00 h.	Lectura d'opinions sobre la figura i l'obra d'Àngel Guimerà

En el cas que l'opció triada per l'excursió a la terra alta fos l'**itinerari coma de Vaca**, els horaris del dissabte quedarien de la següent forma:

07.00 h.	Esmorzar
08.30 h.	Excursió a la "terra alta". Opció coma de Vaca
10.00 h.	Descans. Representació. Acte I, escena II (monòleg Nuri)
14.00 h.	Arribada a coma de Vaca. Dinar a la muntanya
15.00 h.	Representació. Acte I, escena VI (monòleg Manelic)
15.30 h.	Tornada al mas

20.00 h.	Arribada al mas La Casanova i temps lliure
20.30 h.	Representació. Acte I, escenes VIII, IX, XI, XII
21.30 h.	Sopar
22.30 h.	Temps lliure

Diumenge

09.00 h.	Esmorzar
10.00 h.	Representació. Acte II, escenes I, II, III, IV, VIII, IX, X
11.00 h.	Visita a Queralbs
12.30-13.00 h.	Temps lliure
13.00 h.	Representació. Acte III
14.00 h.	Dinar
15.30 h.	Temps lliure
16.00 h.	Entrega d'un record de l'estada
17.30 h.	Feed-back clients

CONCLUSIONS

Per assolir l'objectiu principal d'aquest projecte –divulgar el nostre teatre clàssic a partir del turisme rural– la investigació s'ha orientat, en primer lloc, a l'estudi d'altres productes turístics fonamentats en la literatura que s'ofereixen amb èxit tant a Europa com a la resta d'Espanya, principalment en forma de rutes.

Un cop feta l'elecció de l'obra –el drama *Terra baixa* d'Àngel Guimerà– s'ha intentat esbrinar els llocs reals que inspiraren l'autor a l'hora de crear els personatges i l'argument. La troballa d'alguns estudis sobre aquest tema ha permès situar l'acció amb una certa seguretat a la comarca del Ripollès, i més concretament a certs indrets del municipi de Queralbs. El fet que un d'aquests indrets –el mas La Casanova de Fustanyà– hagi estat transformat en una casa de turisme rural, així com la bellesa natural del territori, que manté en gran mesura l'aparença que va poder contemplar Àngel Guimerà a finals del segle XIX, han facilitat enormement la materialització del projecte.

S'ha realitzat un estudi de l'obra per tal de planificar i adaptar les escenificacions teatrals que s'aniran efectuant al llarg del temps d'estada a la masia, i combinar-les amb les excursions i altres activitats que s'han de dur a terme.

Finalment, i per tal de fer el producte accessible a la major clientela possible, la seva realització s'ha enfocat a partir de diverses opcions, tant pel que fa al temps de durada com als recorreguts, intentant, però, mantenir sempre l'essència del contingut i l'equilibri entre els dos vessants de l'oferta: el turístic i el teatral.

BIBLIOGRAFIA

- BALLART, J. i JUAN TRESSERRAS, J. (2001): *Gestión del patrimonio cultural*. Ariel Patrimonio, Madrid.
- COSTA, E. (1999): "Terra baixa. Els escenaris del drama". *Descobrir Catalunya*, 25, p. 44-50. Edicions 62. Barcelona.
- COUGET, J. (2004): *Pessebres de tot el món*. Pagès editors. Lleida.
- CROSBY, A. (2009): *Re-inventando el turismo rural. Gestión y desarrollo*. Editorial Laertes, Madrid.
- CURET, F. (1967): *Història del teatre català*. Editorial Aedos. Barcelona.
- GUIMERÀ, À. (1947): *Terra baixa*. Imp. Sabater Bros. Barcelona.
- (2004): *Terra baixa*. Edició, estudi i notes a cura de Laura Borràs Castanyer. Editorial Laertes, Barcelona.
- LLADÓ, M. (1972): "Para Terra baixa, Guimerà se inspiró en Queralbs". *Diario de Barcelona*, 6 de novembre.
- SANCHEZ-CID, E. (2001): *Ermites i temples insòlits a Catalunya*. Tarragona.
- TERRA BAIXA (1982): Josep M. Benet i Jornet. Companyia Enric Majó. Teatre Poliorama. DVD Barcelona, 110 min.

PÀGINES WEB

- <http://www.calameo.com/books/000217200b00eb5dca7cf>
- http://es.wikipedia.org/wiki/Ruta_de_Don_Quijote
- <http://www.nysoclib.org/travels/kafka.html>
- <http://www.stratford-upon-avon.co.uk/>
- <http://www.vallderibes.cat>
- http://www.virtualtourist.com/travel/Europe/Italy/Veneto/Verona-140824/Things_To_Do-Verona-Romeo_Juliet-BR-1.html